

Areal til skapende lek, læring og utforskning i barnehagen

Bente Fønnebo: Høgskolelektor ved Institutt for barnehagelærerutdanning ved Høgskolen i Oslo og Akershus. Epost: bente.fonnebo@hioa.no

Christian Nordahl Rolfsen: Høgskolelektor ved Institutt for bygg og energiteknikk ved Høgskolen i Oslo og Akershus. Epost: christian.nordahl-rolfsen@hioa.no

PEER REVIEWED ARTICLE, VOL.7, nr. 1, p. 1-11, PUBLISHED 13TH OF JANUARY 2014

English Title: Area used to creative play, learning and exploration in the kindergarten

Abstract: This paper deals with the ability to exploration, play and learning and how the areas are used or regulated inside or outside in the kindergarten. This is seen in the light of the research on the children's satisfaction or stress-factor in the physical environment. The issue in the article is how the staff could establish or create a larger variation of the area to improvisation, play, learning and exploration. Our research question is how could the focus on unused or regulated areas in the kindergarten contribute to new knowledge about and establishing of varied rooms for improvisation, play, learning and exploration? The issue is discussed by using an examination in ten kindergartens in the Oslo area.

Key words: kindergartens daily life; new places and spaces for playing and learning

Sammendrag: Artikkelen handler om vilkårene for og reguleringer knyttet til utforskning, lek og læring inne og ute i barnehagen med særlig vekt på personalets rolle. Dette ses i lys av forskning om barns trivsel eller stressfaktorer i det fysiske miljøet. Temaet i artikkelen er hvordan personalet kan etablere eller gjøre tilgjengelig større variasjon av arealer for improvisasjon, lek, læring og utforskning. Problemstillingen som det søkes svar på er; Hvordan kan fokus på ubenyttede eller regulerte arealer i barnehagen bidra til ny kunnskap om og ny etablering av varierte rom for utforskning, improvisasjon, lek og læring? Gjennom henvisninger til en kvalitativ undersøkelse i fem barnehager i Osloområdet, drøftes dette temaet.

Nøkkelord: barnehagens leke og læringsmiljø, nye rom for lek, improvisasjon og læring.

Innledning

Tema og problemstilling

Det knytter seg mange problemstillinger til hvordan det fysiske miljøet i barnehagen kan støtte eller endatil motarbeide de yngste barns behov for kroppslige og utfordrende steder for kreativ utforskning og varierte posisjoneringer, i improvisasjon, lek og læring. I dagens barnehagehverdag, som er preget av at flertallet av barna er under tre år, aktualiseres behov for mer kunnskap om pedagogisk kvalitet ved de fysiske miljøer som utgjør barnas leke og læringsarenaer ute og inne. I artikkelen fokuseres det på personalets valg knyttet til arealutnyttelse med særlig vekt på de yngste. Vi tar opp hvordan personalet kan avvikle, utvide, endre, etablere og tilrettelegge for større variasjon eller

forskjelligartede uttryksmåter et begrep rammeplan for barnehagelærere anvender om kunstfagenes oppgaver i barnehagen (Kunnskapsdepartementet, 2012). I barnehagens rammeplan (Kunnskapsdepartementet, 2011) stilles det krav til arealenes utforming som rammer for barns trivsel, opplevelse og læring i det totale læringsmiljøet. Særlig nevnes at de yngste trenger arealer til både *tumleplass*, ro og konsentrasjon.

I dag er det større fokus på de yngste barns kroppslige, nonverbale og estetiske behov og ressurser enn for noen tiår tilbake. Vi oppdaget at veiledende arealnorm i dag er den samme som i 1998. Vi synes derfor det kunne være interessant å finne ut mer om personalets syn på arealer og hvilke utfordringer som kan eksistere i praksisfeltet knyttet til de yngste barnehagebarna. Vi stiller derfor følgende problemstilling: *Hvordan kan fokus på ubenyttede eller regulerte arealer i barnehagen bidra til ny forståelse og flere varierte rom for utforskning, improvisasjon, lek og læring?*

Veiledende arealnormer og noen utfordringer

I forskrift knyttet til veiledende arealnormer anbefales det at hvert barn under 3 år bør ha 5,3 kvadratmeter og 4 kvadratmeter til barn over 3 år hver til disposisjon inne i barnehagen og 6 ganger så mye ute (Arbeidsgruppe om kvalitet i barnehagesektoren, 2005). Det betyr at på den måten barnehagene innreder hver kvadratmeter, kan være avgjørende for om barna har tilstrekkelig tilgang på arealer for kroppslige og utfordrende lek og læring. Virksomheten skal bidra til at man når mål nedfelt i rammeplanen for barnehagen. Tilgjengelige arealer i denne sammenheng betyr det fysiske arealet barna og personalet har tilgang på. I statlige retningslinjer for å ivareta barns arbeidsmiljø, finnes det krav til helsevern som handler om hygiene, renhold, ventilasjon, lysforhold, materialbruk og tilgjengelige arealer (Statens helsetilsyn, 1998). Dette er krav som kommer i tillegg til Lov om barnehager.

Arealberegningen i barnehagen skal ta utgangspunkt i de rom som faktisk står til disposisjon for barna. Det kan være felles lekerom, grupperom, sove- og hvilerom og andre spesialrom som musikk- eller formingsverksted. Dersom barnas garderobe også egner seg som lek og opphold, skal denne medberegnes. Det samme gjelder kjøkkenet, dersom dette brukes av barna. Utearealet i barnehagen anbefales som nevnt å være om lag 6 ganger så stort som oppholdsareal inne. Til dette arealet skal man ikke regne med parkeringsplasser, innkjøringsveier og lignende (Aslaksen, Næss & Klungrehaug, 1997). Det kan bety at gjennomgangsarealer i mange barnehager inngår i de 5,3 kvadratmeterne for de yngste som anbefales. Det er interessant at de samme anbefalinger for arealer fra 1998 eksisterer i 2013, jfr. *Miljø og helse i barnehagen*, Veileder til forskrift (Helsedirektoratet, 2013, s. 16). I tillegg er det krav om universell utforming i folkehelseoven (Helsedepartementet, 2012) som bygger på forskrift om miljørettet helsevern (Statens helsetilsyn, 1998). I et barnehagefaglig perspektiv er det interessant at arealanbefalingene står uendret. Med dette i tankene foretok vi en kvalitativ undersøkelse av arealbruk i et utvalg Oslobarnehager. Relatert til at gjennomgangsrom som garderober og ganger kan defineres som del av pedagogiske arealer, ble vi opptatt av hvilke utfordringer som kunne eksistere i rådende praksiser knyttet til kvalitet ved pedagogiske arealer.

Relevante teoretiske perspektiver

I aktuelt lovverk og rammeplaner som *Nasjonal rammeplan for barnehagelærere* (2012) og *Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver* (Kunnskapsdepartementet, 2011) som vi presenterte innledningsvis, stilles det krav til personalet knyttet til omsorg for et variert læringsmiljø. Alle fysiske arealer, ute og inne, defineres som del av helhetlige læringsarenaer. I St. meld nr. 24

Framtidens barnehage (Kunnskapsdepartementet, 2013; kapittel 10) stilles det krav om at barnehagens lokaler, inventar og uteområder utformes på en slik måte at de fremmer lek, læring og omsorg samtidig som de tar hensyn til barns behov for kroppslige utfordringer (Kunnskapsdepartementet, 2013, s. 95). Vi har valgt å gå dypere inn på noen perspektiver som vi mener er relevante for problemstillingen.

Barnehagehistorisk er det ikke nytt å stille spørsmål knyttet til arealutnyttelse, relatert til variasjon i læringsmiljøet. Elisabeth Nordin-Hultman (2004) foretok en undersøkelse om personalets reguleringer som virket inn på barnas læringsmiljø. Etter undersøkelsen, konkluderte hun med at arealene ble strengt regulert, som signaliserer hva som er lov/ikke lov, mulig/ikke mulig gjennom ulike regler, som ikke alltid var pedagogisk begrunnet (Nordin-Hultman, 2004; Jansen & Solli, 2004). Nordin-Hultman (2004) skriver også om en undersøkelse utført av Billy Ehns om personalets regulering av tid og rom i seks svenske barnehager. Den viste at barna måtte tilpasse seg personalets rytme. Dagene var strengt regulert med skjemaer og tidspunkter som førte til stadig avbrytelser av barnas aktiviteter. Allerede i 1967 laget tidligere rektor ved Barnevernsakademiet, Eva Balke, en oversikt over fleksible, romlige areal - og planløsninger med bakgrunn i undersøkelser om personalets og barnas trivsel i arealene (Balke, (1979:139).

Forskning knyttet til kvalitet ved det fysiske miljøet i barnehagen og hvordan utforming av rom påvirker trivsel, lek og læring i barnehagen har økt. I Norge har et nasjonalt forskningsnettverk knyttet til barn og rom (www.barnehagerom.wordpress.com/) bidratt med artikler, seminarer og konferanser, samt publisering av tverrfaglige og kunstfaglige undersøkelser. Som deltagere i dette nettverket har vi satt fokus på personalets aktive rolle i å skape rom for utforskning og improvisasjon (Fønnebø og Nordahl Rolfsen, 2011). Noen av forskerne tar opp pedagogisk kvalitet ved fysisk miljø i barnehagen (Krogstad, K., Høyland & Moser, 2012; Moser, Sandseter & Fjørtoft, 2013;) Denne forskningen viser at personalets og barns samarbeid om å utvikle, endre eller etablere nye rom, innenfor de samme fysiske vilkårene, kan øke barns trivsel og bidra til skaperglede og kroppslig og mentale mestring (Moser, 2012; Moser & Jørgensen, 2008) Flere forskere diskuterer arkitekturens, møblers, interiørets og lekemateriellets funksjon for barnas lek og samspill (Becher & Evenstad, 2012; Bjørklid, 2005; Clark, 2010; Moser, 2012). I prosjektet *Lek, bevegelse og avspenning* (Moser, Melvold, Jørgensen og Hagheim 2008; Moser 2012) ble det utviklet en pedagogisk romanalyse og et skjema for vurdering av rommene. Skjemaet inneholdt følgende punkter: (1) Rommets funksjon, (2) Utnyttelse og grad av fleksibilitet, (3) Rommets muligheter for flere aktiviteter samtidig, (4) Mulighet for avgrensning og (5) Møbler og utstyr for lek og læring (herunder rom for avspenning og hvile, for store/små bevegelser, møbler og utstyr som fremmer samspill og relasjoner mellom barn og voksne osv.) (Moser 2012:134).

Flere andre forskere har arbeidet med romanalyser. Den engelske forskeren Alison Clark (2010) har arbeidet med pedagogisk kvalitet ved det fysiske miljøet i skole og barnehage. I artikkelen *Små barns perspektiver på rom* forteller Clark (2005) om *mosaikkmetoden*, hvor hun har undersøkt barns perspektiv på steder i uterommet. Hun laget en plan for utvikling av uteområdet, hvor hun delte steder i fire: 1) Steder som skulle beholdes, 2) steder som skulle utvides, 3) steder som skulle endres, og 4) steder som skulle etableres. I hennes undersøkelse tok barna bilder av det de så på som viktige steder, og gjennom vandringer sammen med barna fokuserte Clark på barns syn på steder og arealer. Hun oppsummerte at det er viktig å skape en designkultur hvor barnas perspektiv respekteres og følges opp med tiltak. I undersøkelsen ble det satt fokus på avstengte eller ubenyttede arealer, gjort utilgjengelig via reguleringer. Dette førte til økt trengselstress om de gjenværende tilgjengelige arealene.

Trengselstress er et begrep de Jong (2005) introduserer. Hun forsker på statsbygg og mulig sammenheng mellom konflikter barna imellom og trengsel om få tilgjengelige lekearealer. Hun hevder

generelt at arealene i barnehagen kan inspirere og stimulere både barna og personalet til større kreativitet, men at den fysiske komponenten lett glemmes, og personalet får sjelden mulighet til selv å planlegge de fysiske miljøene. Videre har hun funnet ut at det finnes få studier av samspillet mellom det sosiale klimaet, personalet, bygget, arealene og barna. Samtidig hevder hun at personalets kunnskap om rom, er såkalt *taus kunnskap* som kan være vanskelig å sette ord på.

Clark (2005) ser samspillet mellom mennesker og det fysiske miljøet som svært sentralt i det å gjøre barnehagens rom utfordrende for lek, improvisasjon og læring. På bakgrunn av de Jong og Clarks forskning om trengselstress i rom og arealer, ble vi opptatt av det samme i barnehagen. I lys av hva arealer kan bety for samspillet og dannelsingsmiljøet, slik Elin Ødegaard (2012) skriver om, ble vi opptatt av hva medvirkning i samspillet kan innebære. Berit Bae (2012) hevder at reguleringer og regler kan skape trange interaksjonsmønstre i samspill mellom barn og personalet. Forbud mot å bruke bestemte arealer kan bidra til å forsterke trange samspillmønstre. Det å synliggjøre og gjøre dem tilgjengelige, kan åpne opp for romsligere mønstre. Bae (2012) er bekymret for om reguleringer og regler kan skape trange mønstre for samspillet mellom barn og personale. Hvordan arealer og artefakter blir regulert gjennom pedagogiske valg, vil på avgjørende måte virke inn på barnas hverdagsliv. Dette perspektivet tas også opp av Ødegaard (2012) knyttet til barnehagen som dannelsingsmiljø. Hun fokuserer på hvordan *primære* (leker, materialer, ting), *sekundære* (personalets handlinger og tilrettelegging) og *tertiære artefakter* (lovverk og rammevilkår) påvirker dannelsingsmiljøet og samspillet med barna. Disse tre nivåene er utviklet av den russiske filosofen Marx Wartofsky (1979). Personalet, skriver Ødegaard (2012), tillegges en sentral rolle i måter å regulere gjennom dagsplaner, ukeplanen og tidsskjemaer for innholdet i barnehagen.

Metode

Utvalg av forskningsmetoder

På bakgrunn av de forgående teoretiske perspektiver, utførte vi en kvalitativ feltundersøkelse i fem barnehager i Oslo i 2012. Barnehagene var ulike i størrelse, og representerte tre nyere (bygget etter 2009) base- eller avdelings barnehager med 70 – 250 barn, en ombygd tre avdelingers barnehage i eldre villa og en to-avdelingers bygårdsbarnehage. I hver barnehage intervjuet vi en til to nøkkelpersoner som kjente godt til barnehagens lekearealer. Vi benyttet oss av (1) *Feltvandring*: Det ble utført tre timers feltvandring (*walking along*) sammen med nøkkelpersoner i personalet. (2) *Observasjoner*: Disse ble knyttet til observasjoner av barnas arealvalg over fjortendagers perioder med etterfølgende uformelle samtaler med forskerne i aktuell barnehage, (3) *Intervjuer* med nøkkelpersoner og barn, (4) *Romanalyser*. Det ble utført tre pedagogiske romanalyser med utgangspunkt i Clarks romanalyse under heldags personaleseminarer i de tre største basebarnehagene, (5) *Loggbok*. Nøkkelpersoner skrev logger, (6) *Arealanalyser*. Fem studentgrupper fra Institutt for bygg og energiteknikk i emne Byggeskikk, arkitektur og design, ved HIOA utførte arealanalyser i tre barnehager sammen med oss, og (7) *Studentoppgave*. Studentgruppene fikk arkitekttegninger av barnehagene og følgende spørsmål de de skulle forholde seg til:

I de valgte barnehagene har personalet uttrykt at de vil jobbe mer med hvordan arealene brukes til beste for barna. Dere kan intervjuer nøkkelpersonene vi har gitt dere og observere barnas bruk av arealer. Arealutnyttelsen i barnehagen kan relateres til følgende spørsmål: Hvor mye av barnehagearealet brukes av barna, er noen arealer ikke i bruk eller stengt av? Hvordan bruker barna arealene, finnes steder de foretrekker fremfor andre? Er det støy som hemmer barna i lek, læring eller utforskning? Andre forstyrrelser som gjennomgang i sentrale arealer?

Er barnehagen universelt utformet?

Ut av alt det rådatamaterialet vi hadde til rådighet, har vi valgt ut to barnehager vi vil presentere her: Alperosa og Blomsterenga.

Validitet og reliabilitet

Dette er en kvalitativ undersøkelse og både forskere og personale kjenner fra før godt til barnehagen funksjon som arena for lek og læring. Vi har lagt stor vekt på at undersøkelsene skulle omhandle dette temaet. Vi har jobbet konsekvent med å knytte spørsmålene opp mot problemstillingen, og valgte ut intervjuobjekter (nøkkelpersoner) strategisk som vi mente satt inne med god kunnskap og relevant erfaring i forhold til temaet.

Det er god reliabilitet i undersøkelsen, fordi forskernes og personalets observasjoner har vært åpne for diskusjon med personalet underveis både under feltvandringene og i diskusjonene etterpå. Når dette ble sett i lys av studentenes observasjoner hvor også nøkkelpersoner deltok, kan vi si at vi at reliabiliteten er god. Observasjoner av barna i lek og ustrukturerte samtaler med barn under vandringene og befaringene bidro til at barnas perspektiver ble ivaretatt. Gjennom samtalene med barna, kom det frem at kvalitet for barna kan være noe annet enn kvalitet for personalet. Under våre feltbefaringer og studentgruppens befaringer hvor vi deltok som samtalepart, ble flere arealer ute og inne definerte av personalet som utydelige, uklare, "tomme", mørke, sølete og rotete. Personalet viste oss også arealer som ikke var i bruk fordi de lå på "skyggesiden", i bratte områder eller på "baksiden". Andre arealer ble definerte som populære. Vi observerte også personalet som tok initiativ til å avvikle, utvide, endre eller etablere leke- og læringsarealer inne. De var opptatt av å forbedre egne måter å forstå arealene på. Særlig gjennomgangsarealer ble viet mye oppmerksomhet. Disse arealene var utsatt for mange forstyrrelser fordi flere dører gikk ut til andre rom gjennom gangene eller garderober. Vi har valgt observasjoner fra to barnehager som vi etterpå vil diskutere i lys av innledende beskrivelser av arealnorm og aktuell teori om treningsstress, reguleringer og pedagogisk romanalyse.

Resultat

Innendørsarealer i Blomsterenga barnehage

Lek i garderoben hvor de yngste sov, hadde i lengre tid vært tema for personalet i Blomsterenga barnehage. Under første feltvandring i barnehagen, undret flere i personalet seg over hvorfor barna likte seg der. Hva var det med garderoben? Dette førte til en diskusjon om hva som var kvalitet for barna, og på den andre siden hva som var konfliktskapende eller stresset barna i det fysiske miljøet. Observasjoner av barnas arealvalg, ble diskutert flere ganger under vandringen. Det ble diskutert hvorfor barna likte seg nettopp i garderoben. En av de ansatte mente at garderobens fleksible og flyttbare møblering var årsaken. Flere andre mente at arealene inne på basen var utydelige på hva barna kunne bruke de til. Det var uklart for personalet, og da var det antagelig uklart for barna, ble vi fortalt. Personalet observerte at barna prøver å komme først til garderoben etter samlinger. Vi observerte at barna ble urolige under siste del av samlingsstunden, fordi de kanskje tenkte på å komme først dit. Derfor laget personalet rullerende lister over hvem som kunne gå dit etter tur.

Observasjoner og ustrukturerte samtaler under første vandring satte i gang nye observasjoner knyttet til de arealer personalet hadde sett barn velge. Personalets samlede observasjoner over fjorten dager, ble oppsummert og utgangspunkt for å utføre en enkle romanalyse under et personalseminar. Personalet ble fordelt på ulike arealer og diskuterte om noen innredninger eller romløsninger kunne

avvikles, utvides, endres og etableres for å øke de attraktive leke og læringsarealer. På en base med 44 barn fra ett til tre år utførte personalet flere observasjoner som viste, ifølge en av nøkkelpersonene at de slet med å finne form på det pedagogiske innholdet i de fysiske miljøene de var plassert inn i. Følgende observasjon ble fortalt beskrevet av en av nøkkelpersonene, etter gjennomført romananalyse og påfølgende observasjonsperiode:

En dag begynte jeg å etablere et nytt areal på basen med lignende elementer som i garderoben. Jeg flyttet en bokhylle ut i rommet og fant benker som jeg plasserte rettvinklet sammen så de dannet et rom i rommet. Barna ble nysgjerrige på hva jeg drev med da jeg begynte å flytte møbler rundt i rommet. De så at møbler var flyttbare og mens jeg holdt på begynte to barn å krype - og gjemme seg bak hyllen jeg flyttet. En benk som hadde stått inntil veggen, bli til romdeler, det så jeg vekket barnas kreativitet og utforskertrang. De hentet tepper som ble festet med tau over to benker. Tau ble strukket på tvers i rommet og noen andre tepper ble hengt over tauene. Jeg tror arealet ble mer interessant for barna for det oppsto små grupper av barn som lekte med duplo på ene siden, og på andre siden av teppet holdt noen barn på med å bygge opp togs Skinner gjennom en tunell av to benker. Etter at jeg etablerte flere steder som innbød til variert lek, merket jeg at trengselen i garderoben ble mindre og stresset under samlingene avtok.

Slik vi tolker det som ble fortalt, beskriver personen her en måte å etablere nye leke og læringsarealer inne på basen for de yngste. Hun tar initiativ og starter en prosess med å etablere et nytt areal (Clarks pkt. 4) ved å forflytte møbler og tilføre tau og tepper. Gjennom egne handlinger viser hun barna noen måter å bygge opp og skape spennende rom. Da hun merket at barna tok over, trakk hun seg ut og endret rolle. Med enkel midler utvidet hun arealenes innhold og derved minsket presset på andre populære arealer.

Utearealer i Alperosa barnehage

To studentgrupper foretok to tre timers feltvandring sammen med oss i Alperosa barnehage. En nøkkelperson fra personalet deltok. På grunnlag av vandringene, observasjoner, barnesamtaler, samt intervju med en i personalet som guidet rundt i barnehagens arealer, ble funn systematisert i feltlogger. Vi trekker her frem det som særlig kan kaste lys over problemstillingen. I løpet av første vandringen, observerte vi at alle barna lekte kun på fremsiden av huset. Arealene foran og bak var adskilt med gjerde og port. Personalet informerte om at baksiden kun ble brukt ved få anledninger, om lag 2-3 ganger i uken. Utearealene i barnehagen var i utgangspunktet trange, 72 barn delte på dem. Gjennom ustrukturerte barnesamtaler under vandringene fikk vi informasjon fra barna om regler som kan minske barnas tilgang til arealene. En regel de fortalte om handlet om at de ikke kunne ta leker på baksiden. En annen regel var at barna måtte følges av en i personalet. Vi observerte følgende: Barna uttrykte at de likte best å leke på fremsiden, men da vi spurte nærmere, var det fordi de ikke fikk ha med leker til baksiden, og der var det kun tre lekeapparater. På fremsiden var det noe trafikkstøy da veien er nærmeste nabo, men ikke til sjenanse da barnehagen ligger i en dump. På baksiden var det mer avskjermet og rolig og man hadde utsikt til skog. Grunnet barnehagens plassering i terrenget og dårlig vedlikehold av dreneringer, informerte personalet om at uteplassen både foran og bak blir fylt opp med vann ved nedbør.

Figur 1 og 2, Barnehage "Alperosa". Rødt område viser ubrukt areal og bak ses et gjerde som deler uterom i to. (Studentarbeider).

Studentgruppene som deltok i undersøkelsen, registrerte at utearealet ble beskrevet både av barna og personalet som en fremside og en bakside. På fremsiden var det noe trafikkstøy, mens baksiden grenset til et skogholt. Oppdeling av arealene i for- og bakside, kunne gi dårlig utnyttelse av arealer, øke trengsel om tilgjengelige arealer. Vi observerte at barn sto i kø ved husker, ved lekehus og sandkasser på forsiden. Noen av barna fortalte at det morsomste de visste var å huske, men huskene var ofte opptatt. I samtale med personalet fikk vi vite at muligheter for å klatre var et sterkt ønske fra personalet, med tanke på utvikling av barns koordinasjon, kroppslig utforskning og balanse. Det utnyttede arealet på baksiden kunne blitt mer attraktivt for alle, dersom det hadde vært en klatrevegg der. Vi observerte også dette:

Under feltvandringene observerte vi at det alltid var barn på huskene og barn som ventet på husker. Noen av barna sa at det morsomste de visste var å huske derfor ønsket de seg flere husker. Et lekehus var "okkupert" av to barn uten at det var plass til mange barn som sto utenfor og også ville være der. Flere barn drev rundt fordi de ventet på tur.

Som en oppsummering, noterte en av studentgruppene fem punkter som var delaktige i utestenging av arealene eller som fremkom som ønsker fra personalet:

- *Manglende beplantning eller naturlige barrierer*
- *Manglende skyggesteder når sola står på.*
- *Manglende kreative hjørner eller klatremuligheter.*
- *Oversiktlig for ansatte, men kjedelig for barna.*
- *Mye asfalt, heller og stein og dreneringsproblemer ute.*

Figur 3 og 4, Betong og asfalt preger et langt inngangsparti. På bildet ses skjermingen mot trafikken på forsiden. Foto: Bente Fønnebo

Den andre studentgruppen observerte flere ubenyttede eller avstengte arealer, stengt med gjerde også på forsiden av barnehagebygget. De skrev:

Vi så et areal som var stengt med gjerde. Vi skjønte ikke hvorfor. Barna uttrykte at de var veldig glad i å ake. Det ene avstengte arealet kunne muligens åpnes for aking og avlaste presset på den andre sandkassen hvor vi så at det oppsto krangel. Nåværende uterom ser lite ut om alle 72 barn skal være ute samtidig. Da vi besøkte barnehagen akte de på en liten bakke som ligger på nedsiden av parkeringsplassen på forsiden. Dette er også en av de grunnene til at lekeplassen foran blir mest brukt.

Begge studentgruppene observerte uheldig bruk av arealene, fordi det var delt opp. De konkluderte med at flere arealer kunne bli attraktive og gi større variasjon i møteplasser mellom barna, om de var disponert annerledes.

Diskusjon

Regler og restriksjoner

Hvis vi går tilbake til de teoretiske perspektivene som vi presenterte innledningsvis og ser observasjonene og praksiseksemplene i lys av tema og problemstilling, viser våre resultater at personalet er opptatt av valg av posisjoner, regler og rutiner som kan påvirke barnas utforskning, lek og læring. Personalet uttrykte at de så på omsorg som del av å støtte barns behov for kroppslige utfordringer og variert lek og læring. De stilte interessante spørsmål omkring det å videreutvikle det fysiske miljøet, knyttet til barns læring og danning.

Et aktuelt spørsmål som fremkom i samtaler med personalet i Blomsterenga barnehage, var om det kunne være en sammenheng mellom personalets reguleringer og barnas bevegelser eller arealvalg? Dette var også aktuelt i Alperosa barnehage. Mange regler hadde personalet tenkt som rettferdige og avstressende, for eksempel systemet for hvem som fikk gå først til et populært lekested eller regler for bakside-arealer. Men personalet merket at dette også skapte uro. Barna var f. eks. i Blomsterenga opptatt av hvem som fikk gå ut i garderoben først, slik at de kunne få den plassen eller posisjonen de ønsket seg i leken. Regler som i utgangspunktet kunne ha vært begrunnet pedagogisk, skapte praksiser som hindret barns tilgang på arealer. Personalets regler og reguleringer knyttet til utearealene i Alperosa kan for eksempel ha bidratt til at barna kun valgte fremsiden av huset å leke på. Det oppsto et tydelig skille mellom for- og baksiden av huset, som igjen delte opp arealene i ulike

aktiviteter. I rammeplanene (Kunnskapsdepartementet, 2011;2012) poengteres det at hele barnehagens arealer er pedagogiske arealer for lek og læring. Vår undersøkelse viser at når personalet laget regler knyttet til inne - og utevakter, fikk ikke barna bevege seg på baksiden uten å ha med en voksen. Dette viser en tydelig regulering som innskrenker barnas tilgang til større arealer.

Endringer av bruk

Personalet i Blomsterenga valgte å gjøre flere steder interessante ved å tilføre arealer nye materialer, endre plasseringer av møbler eller utstyr i rommet. Gjennom å utforske hvilke areal som skulle beholdes, utvides, endres, fikk personalet ideer til å etablere nye steder, slik Clark (2010) anbefalte. De rokket også ved trange interaksjonsmønstre og etablerte steder hvor det var større rom og som ga muligheter for barns selvstendige valg. Personalet stilte spørsmål om det kunne være sammenheng mellom rom og valg av trange eller romslige interaksjonsmønstre. Det var flere steder ubenyttede eller varierte arealer for det mangfold dagens barnehagebarn krever. Ser vi dette i lys av Nordin-Hultman og Ehns (Nordin-Hultman 2004) undersøkelser i svenske barnehager, som viste at barna i liten grad tilpasset seg personalets strenge og regulerte dagsrytmer, kunne vi ikke finne et slikt resultat i vår undersøkelse. Årsaken var heller knyttet til forstyrrelser, avstengte arealer og trengsel om få attraktive arealer. Garderober der barn lekte, ble ofte forstyrret av at personalet, foreldre eller andre kom inn og gikk gjennom lokalene. Dette gjaldt særlig barnehagebasenes arealer inne der 44 barn skulle dele på tilgjengelig arealer. I forhold til barn under tre år, så vi at det å etablere flere steder for undersøkelse og utforskning - både ute og inne - bidro med enkle grep til at barna ble mindre stresset. Dette er i tråd med de Jongs (2005) forskning. Trengselstress skapte konflikter mellom barna, og derfor valgte personalet å benytte seg av en pedagogisk romanalyse, for å arbeide på flere plan. Resultatet var at de utvidet og etablerte nye lekemiljøer der det tidligere hadde vært "dødsone" eller tomme eller ubenyttede arealer.

Sekundære artefakter har betydning

Vi vil knytte resultatene av denne undersøkelsen til forskning omkring sekundære artefakter (Wartofsky 1979; Ødegaard 2012). Dette handler om personalets mulige valg av regler og reguleringer. Gjennom å erfare nye arbeidsmåter, ble de aktuelle fysiske miljøene gjenstand for større bevegelse og fleksibel utnyttelse. Men noen regler visste man ikke helt hvorfor de var der, og da kan det være vanskeligere å rokke ved dem. Dette gjaldt særlig der arealer var oppdelt i en fremside, "solside", "skyggeside". Når det da i tillegg fantes reguleringer knyttet til hvem eller hva av lekemateriell barna kunne ta med dit, var dette så innarbeidet i barnehagen at det trengtes mer tid og diskusjon for å rokkes ved.

Sammen med personalet og studentgruppene fra Institutt for bygg og energiteknikk, avdekket vi arealer som var regulert med regler for bruk, eller var avstengt uten at det var pedagogiske eller andre faglige begrunnelser for det. Dette satte i gang mange spørsmål og diskusjoner om et areals kvaliteter for barna, og hvordan eventuelle arealer kunne revitaliseres eller åpnes igjen for utforskning, lek og læring. Reguleringer eller måter å bruke en barnehages rom og arealer på, kan avvike sterkt fra intensjonene da barnehagen ble bygget og utearealene planlagt eller utformet på. Undersøkelsen viste at ett og samme areal kan fremstå ulikt, ut fra regler med eller begrensninger med arealet.

I Alperosa var utearealene beskrevet som delt i forside og bakside. Reguleringene kunne virke stressende på barna slik som regelen om at man ikke fikk ta med leker på baksiden. Dette gjaldt også de nevnte rulleringene som var knyttet til å få komme først til garderoben. Trengselstress (de Jong, 2005) på grunn av få attraktive arealer, kunne vi observere i Alperosa barnehage der barna også ventet

i kø på få sitte på huskene, og i Blomsterenga hvor garderoben var ett populært sted for lek og samspill. Dette kan skape unødig uro, fordi arealene var knappe i forhold til antall barn på basen.

Et av våre funn fra undersøkelsen viser at barn lekte i gjennomgangsareal, i korridorer eller garderobes. Garderobes og gangareal er ofte inkludert i veiledende arealnorm som del av den anbefalte på 5,3 eller 4 kvadrat. Det betyr at dette er pedagogiske arealer. Arealene ble ofte forstyrret av folk som kom og gikk. De Jong (2005) betegner det som stressfaktorer når det stadig går folk gjennom rommene eller arealene som barna bruker til lek. Forstyrrelser i form av dører som noen går ut eller inn av, kan være konfliktskapende faktorer i barnehagen. De Jong (2005) hevder at "trengselstress" også påvirker barns åpenhet eller lukkethet for andre barn. Personalets endringer i Blomsterenga barnehage viste at det å etablere nye steder, kunne med enkel grep minske trengselstress og øke samspill og lek. I Blomsterenga barnehage valgte de voksne også å vise barna konkret hvordan arealene kunne endres og utvides. Dette satte i gang ny lek, hvor barna videreutvikler de påbegynte endringer. Det var Clarks (2010) pedagogiske romanalyse som ble anvendt av personalet for å etablere nye steder, og dette økte læringsmuligheter i eksisterende arealer for barna.

Konklusjon

Gjennom samtaler med personalet, barna og under befaringer i de to presenterte barnehagene, fikk vi ny kunnskap om ubenyttede arealer og hvordan reguleringer av arealer i barnehagen ble praktisert. I forhold til problemstillingen, hvordan fokus på ubenyttede eller regulerte arealer i barnehagen kan bidra til ny forståelse, har vi kommet på sporet av noen elementer som kan gi ny forståelse og åpne for nye måter å arbeide med arealutnyttelse i barnehagen på.

Vi har i denne kvalitative undersøkelsen presentert og diskutert noen måter å etablere større variasjon, utfordre reguleringer og åpne opp eksisterende arealer for nytt innhold. Men mye er fremdeles uavklart, så dette er et område som vi trenger flere undersøkelser og mer forskning om. Vi erfarte også at å bruke pedagogisk romanalyse, hvor man fokuserer på det å beholde, utvikle, utvide, endre og etablere nye rom, kan bidra til at "tomme", ubenyttede eller ledige arealer kan tas i bruk på nye måter. Dette kan utvide vår forståelse om kvalitetsareal for barns utforskning, lek og læring. Vi fikk også innsikt i det som kan hindre gode lekeprosesser, og hvordan et enkelt initiativ til å utvide eller endre regler, kan gjøre nye arealer tilgjengelige for barna.

Referanser

- Arbeidsgruppe om kvalitet i barnehagesektoren. (2005). *Klar, ferdig, gå: tyngre satsing på de små*. [Oslo]: Barne- og familiedepartementet.
- Aslaksen, Finn, Næss, Marianne & Klungrehaug, Atle. (1997). *Barnehagenes bygninger og utearealer*. [Oslo]: Barne- og familiedepartementet.
- Bae, Berit & Fennefoss, Anne Tove. (2012). *Medvirkning i barnehagen: potensialer i det uforutsette*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Balke, Eva. (1979). *Barnehagen: innføring i praktisk småbarnpedagogikk*. [Oslo]: Cappelen.
- Becher, Aslaug Andreassen & Evenstad, Randi. (2012). Muligheter og utfordringer mellom materialitet og pedagogisk virksomhet IA. Krogstad, H. G. K., K. Høyland, & T. Moser (Red.), *Rom for barnehage: flerfaglige perspektiver på barnehagens fysiske miljø* (s. 93-113). Bergen: Fagbokforlaget.
- Björklid, Pia. (2005). *Lärande och fysisk miljö: en kunskapsöversikt om samspelet mellan lärande och fysisk miljö i förskola och skola* (Bind nr 25). [Stockholm]: Myndigheten för skolutveckling.
- Clark, Alison. (2010). *Transforming children's spaces: children's and adults' participation in designing learning environments*. London: Routledge.
- de Jong, Marjanna. (2005). Rummets magt og magten over rummet. I K. Larsen (Red.), *Arkitektur, krop og læring* (s. 291 s.). København: Hans Reitzels Forlag.
- Forskrift om rammeplan for barnehagelærerutdanning. (2012). *Rundskriv, 17.10.2012, Nr. F-04-12 Forskrift om rammeplan for barnehagelærerutdanning*. Hentet fra http://www.regjeringen.no/upload/KD/Rundskriv/2012/Forskrift_rammeplan_barnehagelaerer_utdanning.pdf
- Fønnebø, Bente og Nordahl Rolfsen, Christian. (2011) Childrens sosial participation and creativ transformation in_ "Changing places and spaces in the kindergarden" Children and room conference 15.09.2011. Oslo. HiOA www.barnehagerom.wordpress.com/
- Helsedepartementet, Sosial og. (2012). *Folkehelseloven med merknader og forskrifter: lov om folkehelsearbeid, vedtatt 24.06.2011 nr. 29*. Oslo: MEDLEX norsk helseinformasjon.
- Helsedirektoratet. (2013). *Miljø og helse i barnehagen Veileder til forskrift om miljørettet helsevern i barnehager og skoler. Høringsforslag for barnehagevirksomheter*. Oslo.
- Krogstad, Atle, K., Hansen. Geir, Høyland, Karin & Moser, Thomas (Red.). (2012). *Rom for barnehage: flerfaglige perspektiver på barnehagens fysiske miljø*. Bergen: Fagbokforl.
- Kunnskapsdepartementet. (2011). *Rammeplan for innholdet i og oppgåvene til barnehagen*. [Oslo]: Kunnskapsdepartementet.
- Kunnskapsdepartementet. (2012). *Forskrift om rammeplan for barnehagelærerutdanning*
- Kunnskapsdepartementet. (2013). *Framtidens barnehage* (Bind St.meld 24 (2012-2013)). [Oslo]: [Regjeringen].
- Moser, Thomas. (2012). Barnehagens innerom som pedagogisk utviklingsprosjekt. I (s. S. 129-146). Bergen: Fagbokforlaget.
- Moser, Thomas & Jørgensen, Kari-Anne. (2008). Om barnas rom og kropp, aktivitet og hvile: Kropp, bevegelse og helse. I (s. s. 60-79). Oslo: Universitetsforlaget.
- Moser, Thomas, Sandseter, Ellen Beate Hansen & Fjørtoft, Ingunn (2013). *Om forskningsnettverket*. Hentet 22 aug fra <http://barnehagerom.wordpress.com/about/>
- Nordin-Hultman, Elisabeth, Jansen, Turid Thorsby & Solli, Arne. (2004). *Pedagogiske miljøer og barns subjektskaping*. Oslo: Pedagogisk forum.
- Statens helsetilsyn. (1998). *Veileder til forskrift om miljørettet helsevern i barnehager og skoler m.v* (Bind 3-98). Oslo.
- Wartofsky, Marx W. (1979). *Models: representation and the scientific understanding*. Dordrecht: D. Reidel Pub. Co.
- Ødegaard, Elin Eriksen. (2012). *Barnehagen som danningsarena*. Bergen: Fagbokforlag.